

Auksė Kaladžinskaitė

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Vilniaus benediktinių vyresniųjų portretų rinkinys: XVIII–XX a.

Straipsnyje nagrinėjamas šešių Vilniaus Šv. Kotrynos benediktinių vienuolyno vyresniųjų portretų, nutapytų XVIII a. – XX a. pradžioje, rinkinys. Apie vienuolynuose buvusius portretų rinkinius Lietuvos istoriografijoje mažai duomenų, ši tema plačiau netyrinėta, todėl straipsnyje pirmiausia apžvelgiami faktai ir meno artefaktai, kurie liudija, kad LDK portretų kolekcijų kaupimo tradicija vienuolynuose buvo įprastas ir paplitęs reiškinys.

Esminiai žodžiai: portretas, rinkinys, benediktinės, vienuolija, Vilnius, LDK, XVIII–XX a.

Po Antrojo pasaulinio karo į Lenkijos Žarnovieco (*Żarnowiec*) benediktinių vienuolyną atgabentos kai kurios Vilniaus benediktinių meno vertybės, tarp jų šeši vyresniųjų portretai, kadaise sudarę Vilniaus benediktinių vienuolyno vyresniųjų portretų galeriją. Prieš aptariant išlikusius kūrinius, apie kurių buvimą pavyko sužinoti tik prieš keletą metų, derėtų atsakyti į klausimą, ar portretų kolekcijų kaupimas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vienuolynuose buvo įprastas ir paplitęs reiškinys.

Portreto kaip savarankiško žanro atsiradimą įprasta sieti su Renesanso epocha. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje tradicija kurti portretus įsivyravo XVI a. XVII a. portretų kūrimas itin išpopuliarėjo. Nauja baroko laikų pasaulėjauta, epochos ypatumai, estetinės nuostatos skatino šį žanrą plėtotis. Tapo madinga rinkti ir eksponuoti savo šeimos, giminės ar institucijos narių portretus, kurie saugojo ne tik pavaizduotų asmenų atminimą, bet ir rodė konkrečios socialinės gru-

pės prestižą ir jų padėtį visuomenėje, aukštino nuopelnus¹. Daugiausia portretų rinkinių sukaupė didikai. Ypač gausiais rinkiniais garsėjo Radvilos, savo giminės portretus kaupė Oginskiai, Tiškevičiai, Zavišos, Bialozorai, Sapiegos bei kitos LDK didikų giminės. Ne mažiau šiuo dailės žanru žavėjosi ir dvasininkija – vyskupų rezidencijas, katedras, kapitulos namus puošė dvasininkų portretai. 1675 m. Žemaičių vyskupas Kazimieras Pacas Varnių katedros bažnyčios vizitacijos akte aprašė Žemaičių vyskupų ir kitų aukštų Bažnyčios hierarchų portretų galeriją. Tai seniausias žinomas archyvinis dokumentas, liudijantis apie buvusį Varniuose Žemaičių vyskupų portretų rinkinį². Rašytiniuose XVII–XVIII a. šaltiniuose minimi Vilniaus vyskupų portretai Verkių rūmuose. Ant tinko tapyti vyskupų ir kanauninkų portretai kadaise puošė Vilniaus kapitulos namų fasado sienas ir t. t.³

Vienuolynai taip pat kaupė žymių vienuolijos narių bei aukščiausias pareigas vienuolyne ėjusių asmenų portretus. Nemažai tokių portretų rinkinių išliko Lenkijoje, pavyzdžiui, Olyvos cistersų abatijos abatų portretų galerija, Čenstakavos paulinų portretų rinkinys, Krokuvos norbertinių, dominikonų, pranciškonų, basųjų karmeličių portretų galerijos ir t. t.⁴ Apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje veikusią pašvęstojo gyvenimo institucijų portretų rinkinius Lietuvos istoriografijoje mažai duomenų, ši tema plačiau netyrinėta. O ir pačių vienuolių portretų, palyginti su Lenkija ar kitomis Vakarų Europos šalimis, išliko žymiai mažiau, jie išbarstyti po įvairius Lietuvos, Baltarusijos, Lenkijos muziejus. XIX a. vienuolynuose sukauptos portretų galerijos nyko uždarančios vienuolynus, vienų vienuolynų meno

¹ M. Matušakaitė, *Portretas XVI–XVIII a. Lietuvoje*, Vilnius, 1984, p. 8; L. Šinkūnaitė, *XVII a. Lietuvos portretas*, Vilnius, 2000, p. 5, 11.

² L. Šinkūnaitė, p. 137–139.

³ M. Matušakaitė, p. 8.

⁴ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, Warszawa, 1978, t. IV, cz. III, s. 160–162, il. 511–518; 1995, t. IV, cz. VII, s. 26, il. 197, 200, 202, 204; M. Kałamajska-Saeed, *Genealogia przez obrazy. Barokowa ikonografia rodu Sapiehów na tle staropolskich galerii portretowych*, Warszawa, 2006, s. 22–23.

vertybes atiduodant kitiems vienuolynams ar išvežant. Vertingas pašvęstojo gyvenimo institucijų kultūros paveldas buvo naikinamas ir XX a. vokiečių bei sovietinės okupacijos metais. Ilgiems dešimtmečiams įsigalėjusi komunistinė valdžia įvairiomis priemonėmis – persekiodama tikinčiuosius, nacionalizuodama turtą, vykdė negailestingą kovą su ideologiniu priešininku – Bažnyčia. Daugelyje vienuolynų sukauptos meno vertybės be pėdsakų dingo, o išlikusios neretai yra „bevardės“, praradusios ryšį su savo autentiška aplinka – nežinoma jų kilmė, sukūrimo aplinkybės.

Istoriniai faktai ir pavieniai išlikę meno kūriniai liudija, kad ir LDK vienuolynuose portretų galerijų formavimo tradicija buvo populiari ir paplitusi. Antai 1726 m. Vilniaus jėzuitų profesų namų trečio aukšto koridorius papuoštas Draugijos generolų atvaizdais⁵. Po 1749 m. gaisro Vilniaus jėzuitų kolegijos refektoriuje kabėjo pirmojo akademijos rektoriaus Petro Skargos ir dvylikos Jėzuitų ordino generolų portretai. 1773–1774 m. Vilniaus jėzuitų akademijos inventoriaus duomenimis, refektoriuje buvo 12 jėzuitų generolų portretų, vienuolyno antro aukšto koridoriuje buvo eksponuojama 19 jėzuitų kardinolų, patriarchų ir vyskupų portretų, akademijos salę puošė 20 fundatorių, geradarių ir žymių jėzuitų portretai, dar keletas portretų buvo observatorijoje, rektoriaus kabinete⁶.

Lietuvos muziejų fonduose saugomi pavieniai XVII–XVIII a. jėzuitų portretai, kurie neabejotinai buvo Vilniaus kolegijos ar kitų Lietuvos provincijos jėzuitų namų portretų rinkinių dalis. Pavyzdžiui, P. Skargos portretas; Jėzaus Draugijos istoriko, Vilniaus akademijos teologijos profesoriaus, Lietuvos jėzuitų provincijolo Mikalojaus Lancicijaus portretas; jėzuito, Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios zakristijono Stanislovo Šimborskio portretas (visi Lietuvos nacionaliniame muziejuje);

⁵ L. Jovaiša, Gyvenimas jėzuitų profesų namuose, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2004, t. 25, p. 313.

⁶ LVIA, f. 525, ap. 8, b. 1028, l. 80, 107v, 121v, 174v–175 (Liudo Jovaišos informacija).

Vilniaus akademijos profesoriaus Tomo Žebrausko portretas (Lietuvos dailės muziejus).

Kiti pavyzdžiai rodo, kad buvo kaupiami ne tik drobėje tapyti portretai, – asmenys įamžinti ir sienų tapyboje. Antai Videniškių buvusio atgailos kanauninkų vienuolyno infulato rezidencijos antrame aukšte yra išlikę ant mūrinių sienų tinko XVIII a. II pusėje tapyti vienuolyno vyresniųjų portretai ovaliuose medalionuose⁷. XVIII a. Vilniaus Šv. Ignaco jėzuitų noviciato refektoriaus sienos, kaip liudija šaltiniai ir išlikę sienų tapybos fragmentai, buvo ištaptos jėzuitų šventųjų, Ordino generolų ir vienuolijos mecenatų atvaizdais⁸.

Anot Baltarusijos tyrinėtojų, gausią portretų galeriją buvo sukaupę Polocko dominikonai. 10 dominikonų portretų, kaip spėjama, priklausiusių Polocko rinkiniui, šiuo metu saugoma Baltarusijos Respublikos nacionaliniame dailės muziejuje. Šiuose portretuose pavaizduoti Lietuvos dominikonų Šv. Angelo Sargo provincijos aukščiausių struktūrinę pakopą užimantys asmenys – provincijolai, priorai ir iškilūs Dominikonų ordino generolai, teologai, filosofai, pamokslininkai⁹. Portretai panašūs ne tik savo dydžiu, bet ir vaizdavimo schema, kompozicija, galbūt net nutapyti to paties tapytojo dirbtuvėse¹⁰. Tai pusfigūriai portretai. Vienuoliai pavaizduoti abstrakčiame fone, kiek pasisukę į žiūrovą, be administracinę pareigybę Ordine nurodančių požymių. Portretų viršuje įrašai – pavaizduotojo tapatybę, mirties datą bei pareigas nurodančios inskripcijos. (1–3 pav.) Panašūs portretų vaizdavimo principai, taip pat faktas, kad portretai sukurti po portretuojamųjų mirties, byloja, jog šie dominikonų atvaizdai buvo specialiai

⁷ D. Klajumienė, *XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje*, Vilnius, 2004, p. 121–122, 234.

⁸ *Lietuvos dailininkų žodynas, t. 1: XVI–XVIII a.*, sud. A. Palušytė, Vilnius, 2005, p. 99.

⁹ *Гістарычны партрэт Вялікага Княства Літоўскага XVI–XVIII стагоддзяў: каталог выставы*, Мінск, 2003, с. 55, 58; El. žurnalas: Н. Трыфанава, Партрэты манахаў-дамініканаў з Полацка, *Наша вера*, 2003, нр. 2 (24) [el. prieiga: <http://media.catholic.by/nv/n24/art14.htm>]

¹⁰ Spėjama, kad portretai buvo sukurti Polocko jėzuitų akademijos tapybos dirbtuvėse, žr. *Гістарычны партрэт...* с. 55, 58.

1. *Dominikonų vienuolis, Antikos kalbų žinovas Michael Quien (1661–1733). XVIII a. pab.*
BNDM

2. *Dominikonas, teologijos profesorius Kazimieras Stravinskis (?–1785). XVIII a. pab.*
BNDM

tapomi maždaug XVIII a. II pusėje pradėtam komplektuoti rinkiniui. Panašios portretų kolekcijos, anot šaltinių, buvo Varšuvos, Krokuvos, Agluonos (Latvija) dominikonų vienuolynuose.

Tradicija kaupti tapytus vienuolyno vyresniųjų portretus gyvavo ir Abiejų Tautų Respublikos benediktinių vienuolynuose. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje – Nesvyžiuje, Vilniuje, Kaune, Kražiuose, Minske – veikę benediktinių vienuolynai priklausė Kulmo kongregacijai. Ši benediktinių kongregacija, Lietuvoje ir Lenkijoje vienijusi 19 vienuolynų, susiformavo XVI a. pab. reformuojant katalikų Bažnyčią¹¹. Kaip matyti iš išlikusių pavyzdžių, Kulmo benediktinių kongregacijoje, kaip ir kitose Abiejų Tautų Respublikos vienuolijose, rinkti vienuolyno vyresniųjų atvaizdus buvo įprasta. Iki šių dienų išliko XVIII–XX a. kaupti Staniontkų bei Peremislio benediktinių vienuolyno vyresniųjų

¹¹ M. Borkowska, *Słownik mniszek benedyktyńskich w Polsce*, Tyniec, 1989, s. 14–26.

3. *Dominikonų ordino generolas*
Dominykas Čartoriskis (? –1757). XVIII a. pab.
 BNDM

portretų rinkiniai; Sandomiero benediktinių XVIII–XIX a. portretų galerija saugoma Sandomiero vyskupystės muziejuje; buvusio Lvovo benediktinių vienuolyno portretų galerija dabar saugoma Kšešuvo Švč. Mergelės Marijos Dangun ėmimo benediktinių vienuolyne¹².

Iš kitų kongregacijai priklausiusių vienuolynų portretų rinkinių išliko pavieniai kūriniai, pavyzdžiui, Kulmo kongregacijos įkūrėjos, vienuolinio gyvenimo reformatorės, vienuolyno vyresniosios Magdalenos Mortėškos portretas, sukurtas XVII a. pr. (Sandomiero vyskupijos muziejus); Jaroslavo vyresniosios Annos Łosiównos portretas,

sukurtas apie 1661 m. (Liublino miesto muziejus); XVIII–XIX a. sandūroje sukurtas Radomo benediktinių vyresniosios Anielos Przyłuskos atvaizdas (Sandomiero vyskupijos muziejus)¹³. LDK dailės istorikams yra gerai žinomi du Nesvyžiaus benediktinių vienuolyno vyresniųjų – Kristinos Eufemijos Radvilaitės (4 pav.) (Baltarusijos Respublikos nacionalinis dailės muziejus) ir Eufemijos Justinos Šaniavskos (Varšuvos nacionalinis muziejus) – portretai. Ar šie portretai sudarė Nesvyžiaus vienuolyno vyresniųjų portretų galerijos dalį, ar vis dėlto buvo giminių nuosavybė – nėra žinoma.

K. E. Radvilaitės portretas galėjo būti nutapytas (kaip spėjama, garsaus tapytojo Johanno Schroetterio) tiek vienuolyno, tiek Radvilų užsa-

¹² Sesers Małgorzatos Borkowskos OSB informacija.

¹³ *Gdzie Wschód spotyka Zachód: portret osobistości dawnej Rzeczypospolitej*, Katalog wystawy w Muzeum Narodowym w Warszawie, Warszawa 1993, il. 141, s. 351; M. Borkowska, *Życie codzienne polskich klasztorów żeńskich w XVII–XVIII wieku*, Warszawa, 1996, il. 4.

4. Johann Schroetter (?). *Nesvyžiaus benediktinių vyresnioji Kristina Eufemija Radvilaitė (1598–1657, vyresniosios pareigas ėjo nuo 1630). XVII a. vid.*
BNDM

kymu. Antai Radvilų Biržų–Dubingių šakos dvarų valdytojos Liudvikos Karolinos Radvilaitės portretų galerijoje, kaip liudija 1671 m. sudarytas jos izdo inventorius, buvo K. E. Radvilaitės atvaizdas¹⁴. Pastarosios portretas neabejotinai buvo ir Nesvyžiaus–Olykos šakos, iš kurios ji buvo kilusi, Radvilų dvarų galerijose. Galbūt šis Radvilaitės portretas į Baltarusijos Respublikos nacionalinio dailės muziejaus fondus pakliuvo drauge su kitais Radvilų portretaais iš Nesvyžiaus dvaro, tačiau negalima atmesti galimybės, kad pateko drauge su XIX a. išblaškytomis Nesvyžiaus benediktinių vienuolyno meno vertybėmis (1871 m. vienuolynas buvo uždarytas, jo turtas išsklaidytas)¹⁵. Remiantis faktais, kad kongregacijoje vienuolyno vyresniųjų portretų rinkimas buvo įprastas reiškinys, galima daryti prielaidą, jog ir Nesvyžiaus benediktinių vienuolyne buvo kaupta portretų galerija. Tokiam teiginiui svarią priežastį suteikia ir faktas, kad XVII–XVIII a. Nesvyžiaus benediktinių konventas buvo vienas iš turtingiausių LDK moterų vienuolynų, gaudavęs nemenkas pajamas iš Radvilų skirtos fundacijos.

Tyrimo objektas – šešių Vilniaus Šv. Kotrynos benediktinių vienuolyno vyresniųjų portretų rinkinys – mūsų laikus pasiekė gal ir ne visas, tačiau išlaikęs rinkinio statusą. Įtakos tam turėjo ir sąlygiškai palankios istorinės aplinkybės – XIX a. Vilniaus benediktinių vienuolynas, priešingai nei Nesvyžiaus, Kražių bei Minsko, nebuvo uždarytas¹⁶. Tačiau jis neišvengė carinės valdžios represijų: vienuolynas tapo neetatinis, buvo konfiskuota žemės nuosavybė, uždarytas naujokynas ir mokykla.

¹⁴ T. Sulerzyska, Inwentarz galerii obrazów Radziwiłłów w XVII w., *Нясвіжскія зборы Радзівілаў. Іх фарміраванне, гістарычны лёс, цяперашняе месцазнаходжанне і шляхі выкарыстання*, Мінск, 2002, с. 104.

¹⁵ Н. Высоцкая, Несвижская коллекция портретов по архивным документам XVI–XX вв. (предварительное сопоставление), *Нясвіжскія зборы Радзівілаў...*, с. 125–131; Н. Высоцкая, О каталоге Несвижских портретов 1928 г., хранящемся в центральном государственном историческом архиве Украины в Киеве. *Теп рат*, с. 43–44.

¹⁶ XIX a. caro valdžia beveik visiškai sunaikino Lietuvos katalikų vienuolynus. Pavyzdžiui, XX a. pradžioje dabartinės Lietuvos teritorijoje išliko tik 5 legalūs vienuolynai: bernardinų Kretingoje, marijonų Marijampolėje, kotrynietų Krakėse, benediktinių Vilniuje ir Kaune (R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos. XX a. istorijos bruožai*, Vilnius, 1997, p. 17).

Po Antrojo pasaulinio karo sovietiniams okupantams naikinant katalikų Bažnyčios struktūrą, religines tradicijas, likviduojant vienuolynus, seserys buvo priverstos pasitraukti į Lenkiją, į Žarnovieco benediktinių vienuolyną. Drauge jos išsivežė ir paskubomis susirinktą turtą: vienuolyno archyvą, vyresniųjų paveikslų rinkinį, keletą kitų meno vertybių. Vilniaus benediktinių vienuolynas buvo likviduotas, likusios seserys išvaikytos, vienuolyno turtas nacionalizuotas ar tiesiog išgrobstytas.

Nėra duomenų, ar šis rinkinys portretų skaičiumi buvo didesnis. Inventoriuose kruopščiai surašytos tik Šv. Kotrynos bažnyčioje saugotos meno vertybės, vienuolyno patalpose buvę meno kūriniai minimi retai, o ir paminėti surašyti nesisteningai, neretai tik pažymint, kad dar esama senų tapytų paveikslų ir pateikiant jų skaičių. Galima tik spėti, kad buvo tapomi visų vienuolyno vyresniųjų portretiniai atvaizdai (žr. Priedą)¹⁷. Portretai sukurti skirtingais laikotarpiais. Tai rodo, jog rinkinys pradėtas komplektuoti vienuolyno įsteigimo pradžioje, o ne vėlesniais amžiais, užsakant jau imaginacinius portretus. Rinkiniui žalos galėjo padaryti 1737 m. gaisras¹⁸ arba dalis portretų prarasti vėlesniais kriziniais vienuolynui laikotarpiais.

Neabejotinai vienas prarastųjų, tik per laimingą atsitiktinumą išlikęs, yra Dorpatu (Tartu) vaivados Jono Gotardo Tyzenhauzo ir Zuzanos Sapiegaitytės dukters, Vilniaus benediktinių vienuolyno vyresniosios Konstancijos Tyzenhauzaitės portretas (5 pav.), sukurtas nežinomo dailininko maždaug 1668 m.¹⁹ Į Varšuvos nacionalinio muziejaus inventorių sąrašą šis paveikslas įrašytas 1953 m. nenurodant jo kilmės vietos. Spėjama, kad priklausė Vilniaus benediktinėms²⁰. Ma-

¹⁷ M. Borkowska, *Słownik mniszek...*, s. 122.

¹⁸ 1737 m. birželio 2 d. Vilniuje buvo įsiplieskęs didelis gaisras. Ugnis pakenkė ir Šv. Kotrynos bažnyčios pastatui bei vidaus įrangai, sudegė dalis vienuolyno pastatų, ofisinės. Kaip pažymima vienuolyno kronikose, šis gaisras benediktinėms atnešė didelių finansinių nuostolių, žr. D.C. Chožko, Kościół i klasztor p. Benedyktyniek, *Pamiętnik religijno-moralny*, 1858, nr 5, s. 497–498.

¹⁹ *Gdzie Wschód...*, s. 351, il. 140.

²⁰ Tokią prielaidą sustiprina ir įrašas paveiksle: „Konstancja Tyzenhauzowna druga xieni konven-

5. *Vilniaus benediktinių vyresnioji Konstancija Tyzenhauzaite.*
XVII a. vid. Varšuvos nacionalinis muziejus

6. *Vilniaus benediktinių vyresnioji Sibilė Magdalena Pacaitė*. XVIII a. I pusė. ŽBV

žiau tikėtina, kad į Varšuvos nacionalinio muziejaus fondus jis galėjo pakliūti drauge su kitomis Tyzenhauzų giminės meno vertybėmis. Portretas nutapytas naudojant XVII a. pradžioje susiklosčiusį dvasininkų ir vienuolių vaizdavimo būdą – asmuo vaizduojamas stovintis ar sėdintis šalia stalo, įprastai interjero fone, jo statusą nusako drabužiai ir insignijos: mitra, pastoralas, žiedas, pektoralas; dvasingumą – Šv. Raštas; ganytojo ar teologinę veiklą liudija knygos, rašymo reikmenys. Tyzenhauzaitė nutapyta stovinti, vienoje rankoje laikanti pastoralą, o kitoje rožinį. Portretuojamoji pavaizduota kolonos (tai ypač mėgstamas architektūrinis elementas portretinėje XVII–XVIII a. tapyboje) ir abstraktaus dangaus fone, šalia stalo, ant kurio guli atversta regula, Šv. Raštas, stovi krucifiksas. Tai tipiška kompozicinė barokinio paradinio, reprezentacinio portreto schema.

Iš esamų Žarnoviece Vilniaus benediktinių portretų seniausias yra Sibilės Magdalenos Pacaitės atvaizdas (6 pav.). Šis LDK pakamario Jono Felikso Paco ir Onos Joanos Zyberkaitės dukters portretas nutapytas XVIII a. I pusėje sekant nustovėjusia kompozicine reprezentacinio portreto schema jau po jos mirties pagal pomirtinę kaukę²¹. Galbūt šis atvaizdas buvo sukurtas laikinai įkomponuoti į specialiai suprojektuotą vyresniosios laidotuvių dekorą ir atliko antkapinio portreto funkciją. Portretą tapęs dailininkas nebuvo įgudęs, sunkiai gebėjo perteikti anatominę žmogaus sandarą. M. Pacaitės figūra pavaizduota pirmame plane, paveikslą struktūrą papildo

tu zakoniu sw. Benedykta / wstąpiła do zakoniu roku 1634 / żyła lat w zakonie 34 / od urodzenia lat 50 / na przełożenstwie czwarta lata skńczyła życie 1668 januariois 31“. Pateikiami duomenys svarbesni vienuolynui, o ne aristokratijai, kuri labiau norėjo pabrėžti pavaizduoto aukštą hierarchinę pakopą Bažnyčios institucijoje užimančio asmens priklausomybę giminei.

²¹ M. Borkowska, *Słownik polskich księgi benedyktyńskich*, Niepokalanów, 1996, s. 113.

7. Vilniaus benediktinių vyresnioji
Pranciška Ona Valavičiūtė.

XVIII a. II pusė. ŽBV

fono architektūra, statusą nurodo atributai – pastoralas, regula, šv. Benedikto paveikslėlis, krucifiksas, paveikslas apačioje dešiniajame kampe nutapytas kartušas su inskripcija. Derėtų atkreipti dėmesį į dešinėsios rankos mostą. Toks judesys nebūdingas portretinei LDK dailei. Laiminamasis dešinėsios rankos mostas įprastas ir dažniausiai aptinkamas ikonų tapyboje (galbūt paveikslą tapęs dailininkas buvo stačiatikis arba unitas?).

Pranciškos Onos Valavičiūtės, LDK referendoriaus Vincento Petro Valavičiaus dukters, portretas (7 pav.) nutapytas XVIII a. II pusėje, pusiaufigūris, santūraus kolorito. Pavaizduotosios pareigas rodo pektoralas ir vyresniosios žiedas, mūvimas ant dešinėsios

rankos bevardžio piršto.

Felicitijos Teresės Zablockytės, Ašmenos rotmistro Mykolo Zablockio dukters, portretas (8 pav.) sukurtas XIX a. I pusėje. Tai Klasicizmo epochos kūriny. F. T. Zablockytė pavaizduota sėdinti krėslė prie stalo, ant kurio ant guli atversta knyga (regula arba Šv. Raštas), rankoje laikanti laišką, kuris galbūt simbolizavo jos aktyvią ūkinę ir administracinę veiklą. Paveikslas kompozicija aiški, paprasta ir santūri. Portretuojamosios veido bruožai kiek idealizuoti.

Onos Agnietės Gabrielės Houvalt portretas (9 pav.) nutapytas XIX a. pabaigoje. Vyresnioji pavaizduota sekant senosiomis reprezentacinio portreto tradicijomis, su statusą pabrėžiančiais atributais: pektoralu, pastoralu, regula, vyresniosios žiedu.

Kamilės Albinos Grekovičuvnos portretas (10 pav.) sukurtas XX a. pradžioje. Šiame portrete jau nėra paradinio pateikimo. Jame vyresnioji nutapyta be jokių rangą rodančių požymių, tiesiog kaip pagyvenusį

8. *Vilniaus benediktinių vyresnioji Felicija Teresė Zablockytė. XIX a. I pusė. ŽBV*

9. *Vilniaus benediktinių vienuolyno vyresnioji Ona Agnietė Gabrielė Houvalt.*
XIX a. pab. ŽBV

10. *Vilniaus benediktinių vienuolyno vyresnioji Kamilė Albina Grekovičuvna.*
XX a. pr. ŽBV

11. *Vilniaus benediktinių vienuolyno vyresnioji Julija Anzelma Miličuvna.*
XX a. II–IV dešimt. ŽBV

vienuolė, vienoje rankoje laikanti nedidelį krucifiksą, o kitą ranką paslėpusi plačiose abito klostėse.

Julijos Anzelmos Miličuvnos portretas (11 pav.) sukurtas XX a. II–IV dešimtmetyje. Viršininkė su visais jos pareigoms deramais atributais pavaizduota vienuolyno koridoriaus fone. Tai į reprezentacinių portretų gretas pretenduojantis atvaizdas, tačiau mažiau paradinis ir šaltas – dailininkas subtiliai perteikė šilumą, sklindančią ir malonaus, besišypsančio vienuolės veido.

Paskutiniai trys portretai rodo menines naujos epochos tendencijas. Jie realistiniai, psichologizuoti, juose daugiau portretinio panašumo, mažiau idealizacijos. Šie trys darbai rodo, jog buvo suvokiamos ir tęsiamos tapytų vienuolyno viršininkių portretų rinkinio kaupimo tradicijos, kurių neištūmė fotografijos plėtotė ir pakitusi modernios epochos pasaulėžiūra. Rinkinys įtvirtino gyvą vienuolyno atmintį, reprezentavo vienuolyno valdymo istoriją, padėjo vienuolyno gyventojoms suvokti konvento istoriją ne tik faktologiniu būdu, bet ir meninio vaizdo galia.

Galima diskutuoti apie meninę atskirų paveikslų vertę, tačiau kaip visuma šis rinkinys svarbus Lietuvos vienuolynų aplinkoje funkcionavusių meno kūrinių ir vienuolių portretų tyrimams. Lietuvos kultūros ir dailės istorijai – tai reikšmingas portretų rinkinių vienuolynuose kaupimo liudijimas.

Priedas

Vilniaus Šv. Kotrynos benediktinių vienuolyno vyresniosios

Vyresnioji	Vyresniosios pareigas ėjo
Marijona Kučkovska (<i>Marianna Kuczkowska</i>), 1591–1664	1620–1664
Konstancija Tyzenhauzaitė (<i>Konstancja Tyzenhauzówna</i>), 1618–1668	1664–1668
Joana Gruževskytė (<i>Joanna Grużewska</i>), m. 1682	1668–1682
Pranciška Galeckytė (<i>Franciszka Galecka</i>), m. 1704	1684–1704
Sibilė Magdalena Pacaitė (<i>Sybilla Magdalena Pacówna</i>), m. 1741	1704–1741
Joana Sibilė Reitanaitė (<i>Joanna Sybilla Reytanówna</i>), m. 1746	1741–1746
Ona Mechtilda Hilzenaitė (<i>Anna Mechtylda Hilzenówna</i>), 1706–1760	1746–1760
Pranciška Ona Valavičiūtė (<i>Franciszka Anna Wollowiczówna</i>), ~1712–1791	1760–1791
Joana Magdalena Pliaterytė (<i>Joanna Magdalena Platerówna</i>), ~1724–1801	1791–1801
Cecilija Anelė Zyberkaitė (<i>Cecylia Aniela Zyberkówna</i>), 1737–1819	1801–1819
Ona Agnietė Kontautaitė (<i>Anna Agnieszka Kontowtówna</i>), 1753–1822	1819–1822
Felicija Teresė Zablockytė (<i>Felicjana Teresa Zabłocka</i>), 1779–1848	1822–1848
Teklė Maura Doveikaitė (<i>Tekla Maura Dowejkówna</i>), 1804–1873	1848–1873
Ona Agnietė Gabrielė Houvalt (<i>Anna Agnieszka Gabriela Houwalt</i>), 1829–1903	1873–1903
Kamilė Albina Grekovičuvna (<i>Kamila Albina Grekowiczówna</i>), 1827–1918	1903–1918
Sofija Blanka Černiavskė (<i>Zofia Blanka Czerniawska</i>), 1876–1957	1918–1919
Julija Anzelma Miličuvna (<i>Julia Anzelma Miliczówna</i>), 1871–1944	1919–1944

Auksė Kaladžinskaitė

Collection of Portraits of Benedictine Abbesses of Vilnius: 18th to 20th Centuries

Summary

Works of portraiture are not merely monuments of art; they also serve as a record of history, culture and memory. Though the early origins of the portrait genre can already be observed in the Gothic art of the Grand Duchy of Lithuania, the tradition of painting images of the rulers and the nobility became established only in the 16th century with the spread of Renaissance ideas. Portraiture became very popular in the Baroque epoch. Portrait works were principally collected by the nobility. Portraits of the clergy adorned residences of bishops, cathedrals, and chapter houses.

Lithuanian historiography contains little material on portrait collections held by monasteries. There has been no wider research into the subject previously. Nevertheless, historical facts and surviving pieces suggest that monasteries of various orders have collected portraits of the most renowned members and superiors of monastic communities. Among the examples is a collection of six portraits from the period between the 18th and early 20th centuries depicting the abbesses of the Benedictine Convent of St. Catherine in Vilnius. The collection might have reached our times incomplete, but retaining the status of a collection. The portraits are currently preserved at the Benedictine Convent in Żarnowiec (Poland), where they were deposited in the 1940s. Previously, in addition to marking the live memory of the Benedictine Convent of St. Catherine in Vilnius and representing the history of the convent's management, this collection had also been helping the convent residents to understand its history not only through factual knowledge, but also by means of artistic images.

This collection is significant to the study of portraits of the members of religious communities and to the investigation of artworks that existed within the monastic environment. It is also important for the researchers of Lithuanian art and cultural history as it serves as an evidence of assemblage of portrait collections at monasteries.